

Bogdan Kolar

dr. teologije, redni profesor za zgodovino Cerkev in patrologijo
Teološka fakulteta UL, Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI – 1001 Ljubljana
e-naslov: bogdan.kolar@guest.arnes.si

**ŠKOF DR. GREGORIJ ROŽMAN
IN DUHOVNIK VLADIMIR KOZINA**

Veliko je bilo že zapisanega in povedanega o rajnem ljubljanskem škofu dr. Gregoriju Rožmanu (1883–1959, škof v Ljubljani od 1929).¹ Izhajanje novih naslovov, tudi biografskega značaja, pa vendarle že v veliki meri oblikovani zgodovinski podobi doda še vedno kaj novega. Med novimi objavami zaradi svoje zgodovinske pričevalnosti izstopa delo dr. Karla Bonuttija *Med izbiro in zgodovino. Spomini goriškega Slovenca*.² Dr. Bonutti je škofa Gregorija Rožmana spoznal v času po drugi svetovni vojni, ko sta v Clevelandu, Ohio, delila usodo beguncev in sta se srečala ob različnih priložnostih. Po njegovem prepričanju je bil škof Gregorij Rožman »človek in cerkveni voditelj, ki je po vojni vse svoje moči posvetil skrbi za razseljeno slovensko Cerkev /.../ pravi potujoči dušni pastir, ki skrbi za svojo razkropljeno čredo, edina vez med rojaki, ki nas je povojna usoda zanesla na vse strani sveta. Prav njegovo vodstvo (in le njegovo vodstvo) nas je povezovalo v skupnost in nam dajalo uteho v najtežjih trenutkih begunstva«.³

Med gradivom, ki še ni bilo objavljeno, ima zgodovinsko vrednost pričevanje duhovnika Vladimirja Kozine (1919–2014), zadnjega slovenskega duhovnika povojnega begunca, ki je našel svoj drugi dom v Kaliforniji, najprej v nadškofiji San Francisco in nato v novoustanovljeni škofiji Oakland. S škofom Gregorijem Rožmanom je bolj od blizu delil dobro desetletje in pol svojega življenja. Poznal

¹ Od objavljenih del omenimo le nekatere. Poleg treh zvezkov dr. Jakoba Kolariča CM z naslovom *Škof Rožman*. Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa, ki so izšli pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu od leta 1967 do 1977, omenjamo še nekatere: Tamara Griesser-Pečar – France M. Dolinar, *Rožmanov proces*, Ljubljana 1996; *Rožmanov simpozij v Rimu* (ur. E. Škulj), Celje 2001; *Med sodbo sodišča in sodbo vesti. Dokumenti sodnega procesa proti škofu Gregoriju Rožmanu* (ur. F. M. Dolinar, T. Griesser-Pečar, B. Otrin), Ljubljana 2009.

² Prim. Karl Bonutti, *Med izbiro in zgodovino. Spomini goriškega Slovenca*, Gorica 2015, str. 303. Knjiga je izšla kot 25. zvezek v zbirki *Naše korenine* (dalje: Bonutti, *Med izbiro in zgodovino*).

³ Bonutti, *Med izbiro in zgodovino*, str. 134.

ga je kot voditelja ljubljanske škofije, ko je bil študent v Ljubljani. V začetku maja 1945 sta skupaj z drugimi begunci odšla v Avstrijo, kjer sta prav na dan duhovniškega posvečenja in nato novomašniškega slavlja izvedela za dogajanje med begunci na Vetrinjskem polju in o usodi v Slovenijo vrnjenih domobrancev. Nato so se njune poti za nekaj časa ločile, ponovna vez med njima pa je bila vzpostavljena po naselitvi V. Kozine v nadškofiji San Francisco, Kalifornija, kjer je bil najprej gost tamkajšnjega slovenskega župnika Vitala Voduška, nato pa začel prevzemati različne duhovniške službe v nadškofiji San Francisco, nato v škofiji Oakland in se slednjič v zadnjih letih svojega življenja umaknil na področje, ki je v cerkvenem pogledu postalo del škofije Stockton.

1 KDO JE BIL VLADIMIR (MIRKO) KOZINA?

Rodil se je 16. februarja 1919 v kraju Zapotok, ki je v cerkvenem pogledu del župnije Sodražica.⁴ Z enajstimi otroki obdarjena družina je bila tesno vpeta v dogajanje v kraju, tako na cerkvenem kot kulturnem in političnem področju. Oče Ivan je veljal za umnega gospodarja, ki je dejavno spremljal dogajanje tako lokalno kot na Slovenskem. Poskrbel je za dobro izobrazbo svojih otrok in njihovo poklicno usposabljanje. Mati Frančiška, roj. Trdan, doma iz Ribnice, je bila sestra duhovnika ljubljanske škofije dr. Franca Trdana (1883–1941), takrat profesorja v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano.⁵ Najstarejša hči Marija je leta 1929 vstopila v redovno skupnost klaris v Splitu (dobila je ime s. Imakulata), drugi so ostali doma. Sin Vladimir je dobil možnost, da se je šolal: pet razredov ljudske šole je obiskoval v Sodražici (1925–1930), leto meščanske šole v Ribnici (1930–1931) in nato v Ljubljani, najprej kot gimnazijec v Škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano (šolo je obiskoval od leta 1931 do 1939), nato na ljubljanski Teološki fakulteti (kamor se je vpisal jeseni 1939).⁶

Družino Kozinovich je močno zaznamovala druga svetovna vojna. Področje Sodražice so zasedli Italijani, ki so s svojim načinom delovanja omogočili, da se je kmalu razmahnilo partizansko gibanje, ki je bilo pod izključnim vplivom Komunistične partije, in s tem začetki sprejemanja revolucionarnih ukrepov za odpravo stare in uresničitev nove družbene ureditve. Že zgodaj spomladi leta 1942, ko je bilo na področju Sodražice ustvarjeno večje ,osvobojeno področje', so začeli izvajati dosledno in radikalno ločevanje ljudi: kdor ni bil na partizanski strani, je bil proti njim in s tem, po sodbi partizanskih ideologov, sodelavec okupatorja. Skupaj z okupatorji je bilo potrebno izločiti tudi njihove sodelavce.

⁴ Več o družini in duhovnem ozračju, ki je zaznamovalo kraj, vsebuje knjiga Danièle Gatti, *Dvoje sanj Marije Kozina. Vrnitev klaris v Slovenijo*, Nazarje 2015. Avtorica je francoskega rodu, a jo je zanimanje za klarise pripeljalo v Slovenijo, kjer je zbrala gradivo in ga nato objavila v omenjenem življenjepisu Marije Kozina, najstarejše hčerke iz družine Kozinovich.

⁵ Prim. *Letopis Cerkve na Slovenskem*, Ljubljana 2000, str. 270; 437.

⁶ Ob njegovi smrti je bil na Slovenskem objavljen vsaj kakšen spominski članek. Prim. S. V., Duhovnik Vladimir Kozina, v: *Družina*, št. 21, 25. maj 2014, str. 29.

Kot je med pripravo knjige *Dvoje sanj Marije Kozina* hitro spoznala francoska avtorica D. Gatti, se je moral od tedaj Slovenec, ki ni stopil na stran komunistov, »bojevati proti dvema sovražnikoma: proti okupatorju in proti komunistom. To je bila prava državljanska vojna, ki je naredila razkol med Slovenci. /.../ Ko so nekateri ljudje z vrha duhovščine skušali braniti narod pred komunizmom, se je sovraštvo še bolj razplamtelo. Komunisti so stvari videli zelo preprosto: vsi njihovi nasprotniki so bili kolaboracionisti; katoličani se niso mogli udeleževati v stranki, ki ni priznavala Boga, zato so jih samodejno obtožili sodelovanja z okupatorjem. Jasno je treba povedati, da je komunistična stranka prisilila kristjane k dejavnemu odporu. Ni šlo za nikakršno kolaboracijo; na začetku so se kristjani le branili pred komunističnim nasiljem in umori.«⁷

Za Kozinove, kot za večino kristjanov, ni bilo sprejemljivo, da bi podpirali komunistično ideologijo in se pridružili partizanskemu gibanju. Sin France je odprto in javno nasprotoval njihovemu ravnanju in je zavračal vsako sodelovanje s komunizmom. Na poziv partizanske enote, ki se je spomladi leta 1942 utaborila na Travni gori, da se možje in fantje pridružijo partizanom, se ni odzval, in je skupaj z več drugimi kritiziral njihovo ravnanje (med ljudmi je zelo odmeval pred tem storjen umor teološkega učitelja dr. Lamberta Ehrliche in več zavzetih kristjanov). V petek, 29. maja 1942, so partizani prišli h Kozinovim in od Franceta zahtevali, da se jim pridruži. Ker tega ni hotel storiti, so ga po montiranem procesu v Sodražici in mučenju obsodili na smrt; umorili so ga naslednji dan, v soboto, 30. maja. Usmrtitev je v Sodražici in okolici močno odmevala, dnevnik *Slovenec* je o dogodku v četrtek, 4. junija 1942, prinesel obsežno poročilo pod naslovom *Grozna zločinstva »osvobodilne fronte« v sodraški dolini. Zrcalo »osvobodilne borbe« komunističnih partizanov. Slovenec* je poročal: »Kakor se je pozneje zvedelo, so ga najprej odpeljali v gozd nad Zamostec in ga tam zasliševali in mučili, potem pa zaprli v neki listnjak, odkoder so ga v soboto odpeljali s 16 cigani, ki so jih ujeli, v bližino vasi Beneče Strmce ter vse ustrelili. Po groznem dejanju so zahtevali od domačinov, da izkopljejo jamo in žrtve pokopljejo kar pri gozdu, kar so tudi storili.«⁸ 19. avgusta 1942 so France tove posmrtno ostanke v sprevedu mnogih prepeljali od kraja umora do pokopališča v Zapotoku, kjer so jih nato položili v družinski grob. »Partizani so imeli ta pogreb za izzivanje. Naslednjega dne je po regiji začela krožiti novica: ‚Kdor se bo družil s Kozinci, ga bo doletela ista usoda.‘ Vendar pa Kozinovih nihče ni opozoril.«⁹ Zločin se je zgodil v dneh, ko je bil škof dr. Gregorij Rožman odsoten iz Ljubljane in je bil v Rimu, kjer se je srečal s papežem Pijem XII. ter mu poročal o razmerah, ki so nastale na Slovenskem od začetka svetovne vojne.

⁷ Gatti, *Dvoje sanj Marije Kozina*, str. 41.

⁸ *Slovenec*, 4. junij 1942, str. 3.

⁹ Gatti, *Dvoje sanj Marije Kozina*, str. 44.

Že naslednji teden, to je v noči s 25. na 26. avgust 1942, so partizani ponovno prišli v vas. Ko je družina Kozina po naporsem celodnevem delu na polju končala svoja večerna opravila in skupno molitev rožnega venca, so vdrli v hišo, kjer so iskali bogoslovca Vladimirja. Ker se jim je pravočasno skril, so se znesli nad starši in nad invalidnim bratom Janezom. Vse tri so v kleti umorili, z njihovo krvjo popisali stene z grozljivimi besedami, nato pa izropali hišo in izginili v gozdu. Ko so zjutraj Vladimir in sestre vstopili v klet, so našli pobite v mlaki krvi in z razbitimi glavami. Maščevalnost ni poznala meja; prizanesli niso niti invalidnemu Janezu. Vladimir je v očetovo in materino kri pomočil robec, iz katerega je nato naredil križa in ju dal vgraditi v svoj novomašni križ. To znamenje ga je spremljalo vsa leta, ko je po svetu opravljal svoje duhovniško delo.¹⁰ Ker se bogoslovec Vladimir doma ni več počutil varnega, se je vrnil v Ljubljano, kjer je nadaljeval svoj teološki študij. Sestre so ostale brez doma in so nekaj mesecev preživele pri dobrih ljudeh, jeseni 1943 so se vrnile na dom in nadaljevale kmečko življenje v stalnem strahu pred novimi prihodi partizanov in njihovim maščevanjem.

2 TEOLOŠKA FAKULTETA IN SEMENIŠČE

Teološka fakulteta v Ljubljani je skupaj z drugimi fakultetami Univerze v Ljubljani nadaljevala svoje delo tudi po aprilu 1941, ko so mesto zasedli Italijani. Novi oblasti so sicer morali v več stvareh popuščati, vendar so se predavanja lahko odvijala naprej. Bogoslovci so živeli v semenišču ob ljubljanski stolnici in obiskovali predavanja v zavodu Alojzijevejšče. Ko so po kapitulaciji Italije Ljubljano zasedli Nemci, so univerzo sicer še nekaj časa tolerirali, novembra 1943 pa je pokrajinski prezident Leon Rupnik prepovedal nadaljevanje predavanj. Predavanja so se končala tudi zato, ker je bil velik del študentov vpoklican pod orožje ali so bili drugače vključeni v vojno dogajanje. Predavanja in izpiti so se v semenišču sicer nadaljevali, v ta namen so priredili večje prostore, ki so v mirnem času služili drugim namenom. Profesorji so računali, da bodo pravne vidike glede priznavanja predavanj in opravljenih izpitov urejali po končani vojni.¹¹ Kljub občasnemu pomanjkanju živil je dobrotnikom ustanove in vodstvu uspelo, da so poskrbeli za najnujnejše. V mnogih primerih so jim pomagali župniki, ki so s podeželja uspeli poslati živila ali drva za kurjavo. Poleg študija so študentje veliko pozornosti namenjali obredom v stolnici in pri raznih cerkvenih slovesnostih; pogostokrat so bili tudi poklicani, da so peli na pogrebnih slovesnostih žrtev partizanskega nasilja. Počitnice in daljša obdobja, ko ni bilo

¹⁰ Podroben opis zločina opisuje Gatti, *Dvoje sanj Marije Kozina*, str. 44–47.

¹¹ Prim. Matjaž Ambrožič, *Spomini in Semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, Ljubljana 2010, str. 194.

predavanj, so navadno preživljali med svojimi domačimi, če v tem okolju ni bilo preveč nevarno.

V študijskem letu 1943/44 je Vladimir Kozina obiskoval peti letnik bogoslovja; v letniku je bilo skupaj 16 bogoslovcev. Ker je v semenišču ostal do konca študijskega leta in tudi sicer bil poznan po svojem urejenem življenju, ga ne gre enačiti z drugim bogoslovcem istega letnika K. M., ki je dobil *consilium abeundi* zaradi vezi, v katere se je zapletel (o čemer v semeniški kroniki poroča ravnatelj I. Nadrah).¹² Aprila 1944 se je v semenišču naselil nemir. Vodja semenišča dr. Ignacij Nadrah je v semeniško kroniko zapisal: »Dolgo se je že govorilo v semenišču, da bodo pozvani vsi bogoslovci, naj se priglasijo k domobrancem. Če se povabilu ne bodo odzvali, da jih bo vzel Todt¹³ na prisilno delo in odpeljal v Nemčijo. Ta aut – aut je bogoslovce zelo vznemirjal in veliko jih je bilo mnenja, da bo bolje vstopiti k domobrancem kakor iti v Nemčijo. 25. aprila 1944 je res domobranec prinesel pozivnice za vse bogoslovce razen petoletnikov, ki so – oziroma 2 bosta v kratkem – prejeli že diakonat. Pozivnica pravi, naj se nemudoma priglase k domobrancem, drugače se bodo smatrali za sovražnike domovine. Enake pozive so dobili tudi samostanski kleriki in bratje. – Škof so na to odločili: Nobenega bogoslovca ne pustim k domobrancem. Če se kdo oglasi, izstopi s tem iz semenišča, se pa more poznej na prošnjo zopet nazaj sprejeti. Na pozivnicah ni bilo nobenega osebnega podpisa, ampak mesto njega ‚Akcijski odbor‘. Bogoslovci so rekli, da je ta akcijski odbor v (kmečki) pisarni župnika Škulja. Pa to je bilo čudno, da so ravno duhovniki, ki delujejo pri domobrancih, najbolj pritiskali, naj vstopijo.«¹⁴ Le kakšen dan pozneje se je izkazalo, da pozivi niso bili mišljeni resno. Župnik Karel Škulj iz Dolenje vasi pri Ribnici pa je obljubil, da bo stvari tako uredil, da bogoslovcem ne bo treba k domobrancem. Tudi glede na Nadrahove zapise so imeli pri spodbujanju bogoslovcev k odhodu v domobranske vrste osrednjo vlogo nekateri duhovniki s podeželja in kurati, ki so že bili v vojaških enotah.

Do novega razglasa mobilizacije je prišlo 4. junija 1944. Takrat so bili vpoklicani letniki 1923, 1924 in 1925. Imeli so možnost, da se odločijo za eno izmed naslednjih poti: da vstopijo k domobrancem, da gredo v nemško vojsko, v organizacijo Todt ali za delo v Nemčiji. Bogoslovci zgoraj omenjenih letnikov (10 jih je bilo v prvem in 4 v drugem letniku študija), so dobili pozive, da se zglasijo na bežigrajskem stadionu. »Ker so pa zvedeli, da Nemci na Stadion nikogar ne puste, da bi šel k domobrancem, se na Stadionu niso zglasili, ampak so se vpisali

¹² Prim. prav tam, str. 197.

¹³ Operation Todt je bila nemška vojaška organizacija za gradnjo vojaških objektov in naprav (tudi protitankovskih jarkov). Prim. Ambrožič, *Spomini in Semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, str. 199. Četrta možnost je bila, da so se posamezniki odločili za delo v Nemčiji (Grossarbeit).

¹⁴ Prav tam, str. 198–199.

pri domobrancih in so odšli 7. junija 1944 k domobranski četi v Dravlje.«¹⁵ Edini bogoslovec, ki se je oglasil na stadionu, je bil odpuščen zaradi slabega zdravstvenega stanja. Enega so zaradi bolezni odpustili tudi domobranci. Ker so se kmalu razširile govorice, da bodo mobilizirani tudi letniki 1920, 1921 in 1922, ki so predstavljali velik del bogoslovcev, je semenišče zajel nemir. Nadrah je zapisal: »Pri domobranskem štabu so jim rekli, da jih ne bodo smeli sprejeti, ko bodo že prejeli pozivnice za Stadion. Če hočejo biti sprejeti, morajo prej vstopiti. S škofovim dovoljenjem so se priglasili k domobrancem in odšli 10. junija 1944 večinoma v Dravlje, nekateri pa k vnanjim posadkam: na Dobrovo, v Polhov Gradec, v Sv. Jošt nad Vrhniko, v Novo mesto in drugam. Preden so odšli, je prišel škof k njim – ob 7.45 v semeniško dvorano – in jim je govoril eno uro. Med drugim je dejal, naj se od novomašnikov (t.j. šestoletnikov) in petoletnikov nihče nikamor ne priklasi. Če dobe pozivnice, naj jih vrnejo s pripombo, da jih škof ne pusti.«¹⁶ Pred odhodom so opravili vse izpite in s tem uspešno zaključili letnik študija. Da je škof Rožman dal dovoljenje za odhod k domobrancem, je seveda v nasprotju s tem, kar je Nadrah zapisal le nekaj vrstic pred tem (»nobenega bogoslovca ne pustim k domobrancem«). V. Kozina (in z njim mnogi drugi duhovniki) je bil vse življenje prepričan, da je škofu uspelo doseči oprostitev za vse bogoslovce, da bodo lahko nadaljevali študij in da jih nemške oblasti ne bodo mobilizirale.

Za leto 1944 je bilo predvideno, da bo škof dr. Gregorij Rožman ordiniral nove duhovnike v nedeljo, 2. julija. Ker pa so bili med njimi nekateri rojeni v letu 1920 in jim je grozilo, da bodo vpoklicani v vojaške enote pred tem, se je škof na temelju pravic, ki so jih škofje imeli za izredne razmere, odločil, da bo posvečenja opravil prej, to je v nedeljo, 11. junija. Ob tej priložnosti je duhovniško posvečenje prejelo 16 bogoslovcev ljubljanske škofije, 7 iz lavantinske škofije, 2 salezijanca in en član križniškega reda.

Dne 19. avgusta 1944 so nemške okupacijske oblasti razglasile nabor za vse moške, rojene v letih od 1914 do 1926. Čeprav so bili letniki 1920–1926 vpoklicani že prej, so jih pozvali na novo, če se kateri ni odzval na predhodne pozive. »Na škofovo prošnjo je okupatorska oblast oprostila nabora in vojne službe vse duhovnike in zadnji letnik (VI. l.) bogoslovcev. Vsi drugi bogoslovci so pa vstopili k domobrancem, kjer so jim odkazali – menda že vsem – službe brez orožja. Tako so nekateri bolničarji, drugi telefonisti, drugi po raznih domobranskih pisarnah, nekateri strežniki vojnih kuratov,« je v kroniko semenišča zapisal ravnatelj I. Nadrah.¹⁷

¹⁵ Prav tam, str. 200.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Prav tam, str. 202.

Jeseni 1944 je prišlo do zamenjave v vodstvu semenišča: dolgoletni ravnatelj dr. Ignacij Nadrah je stopil v pokoj, na njegovo mesto je prišel kanonik Anton Vovk. Vladimir Kozina je v študijskem letu 1944/45 obiskoval šesti letnik teološkega študija. Leto je bilo sicer bolj namenjeno uvajanju v pastoralno delo, zato so namesto rednih predavanj bogoslovci imeli občasne konzultacije. Bogoslovcev je bilo manj kot predhodna leta, ker so bili mlajši letniki po domobranskih enotah. 14. januarja 1945 je škof Rožman bogoslovcem šestega letnika v semeniški kapeli podelil red subdiakonata, diakonat pa dva tedna kasneje, to je 28. januarja 1945, ravno tako v semeniški kapeli.¹⁸

3 ROŽMAN IN KOZINA – V AVSTRIJI

Škof dr. Gregorij Rožman je iz Ljubljane odšel 5. maja 1945 popoldne. Bogoslovcem so povedali, da je bil poklican na posvetovanje v Celovec in da je z njim odšel kanonik dr. Janez Kraljič. Po dveh dneh se je zatekel v Lienz, kjer so se zbirali člani Narodnega odbora za Slovenijo. Zatočišče mu je dal tamkajšnji dekan Alois Budamaier. Od konca maja do 1. julija je nato bival v župnišču v Anrasu. Ker je želel pri angleških oblasteh dobiti dovoljenje za potovanje v Rim, je 1. julija odšel v Celovec, vendar mu dovoljenja niso dali. Zato se je sredi julija vrnil v Anras in čakal na trenutek, da bo lahko legalno odšel v Italijo. Sredi avgusta 1945 so ga angleške oblasti konfinirale v škofijskem domu v Celovcu. Od tedaj je imel le majhne možnosti gibanja po Koroškem in za obiskovanje slovenskih beguncev.

Na začetku maja 1945 je na Koroško odšel celotni šesti letnik ljubljanskih bogoslovcev (V. Kozina je s sestrami zapustil Ljubljano 5. maja zvečer, v Celovec so prispeli 6. maja zvečer, od tam so pot prek Spittala na Dravi nadaljevali proti Vzhodni Tirolski). Bogoslovci so imeli s seboj potrdila ljubljanskega škofa, da so izpolnili vse študijske obveznosti in da tudi sicer izpolnjujejo vse pogoje za prejem duhovniškega posvečenja, ko bodo dobili škofa, ki bi jih lahko posvetil (večina med njimi je že v Ljubljani prejela diakonsko posvečenje). Med temi so bili: Ludvik Ceglar (pozneje duhovnik v Braziliji), Dušan Česen (duhovnik v škofiji Krka), Jožef Erman (se je vrnil v Slovenijo), Jožef Guštin (v Argentini), Leopold Končan (se je vrnil v Slovenijo), Jožef Kvas (se je vrnil v Slovenijo), Franc Levstek (odšel v Argentino), Janez Malenšek (odšel v Argentino), Janez Osana (deloval je na Južnem Tirolskem in v Švici), Milan Palčič (deloval je v Južni Ameriki), Ivan Pekolj, Avguštin Pibernik (deloval je v Nemčiji), Andrej Pogačar (deloval je v Čilu), Ivan Rupnik (vrnil se je v Slovenijo, a je leta 1949 emigriral v Avstrijo), Martin Turk (deloval je v Kanadi), Vinko Žakelj (bil je izseljenski duhovnik v zahodni Evropi) in Vladimir Kozina (odšel je v Združene

¹⁸ Prim. Vladimir Kozina, *Slovenija v plamenih*, Buenos Aires 1975, str. 94.

države Amerike). Med njimi so bili nekateri posvečeni v stolnici v Krki na Koroškem 19. maja 1945 (Ceglar, Česen, Guštin, Malenšek, Turk, Žakelj), 3. junija 1945 v Salzburgu (Rupnik), 5. junija 1945 v Zagradu pri Gospe Sveti (Erman, Kvas, Pibernik), 6. julija 1945 v Celovcu (Končan), 17. junija 1945 v Zermanu pri Trevisu (Levstek, Osana, Palčič, Pogačar ter še Mirko Falle, Franc Zagoršek in Stanko Janežič), V. Kozina pa je duhovniško posvečenje prejel na praznik Svete Trojice 27. maja 1945 v majhni vzhodnotirolski vasi Anras, kamor se je zatekel s svojimi sestrami in večjo skupino slovenskih beguncev. Za njihov sprejem in namestitvev sta poskrbela duhovnika v Anrasu, župnik Andreas Engel in kaplan Georg Schuchter. Takrat družina ni še nič vedela, kaj se je zgodilo z njihovim bratom Jožetom, ki je bil pri domobrancih. Ta se jim je pozneje pridružil in skupaj so štiri leta zatem odpotovali v Združene države Amerike.¹⁹

V svojem spisu *Komunizem, kot ga jaz poznam*, je V. Kozina navedel, da se je s škofom Rožmanom prvič srečal povsem nepričakovano 7. maja 1945 v Lienzu, kamor se je zatekel s skupino beguncev, ko je na praznik Kristusovega vnebohoda prisostvoval bogoslužju v župnijski cerkvi sv. Andreja; voditelj bogoslužja je bil prav škof Rožman.²⁰ Takrat so stekli pogovori za duhovniško posvečenje.

Bila je potrebna prav velika iznajdljivost, da so zbrali vse potrebne predmete, ki jih je škof, v skladu z liturgičnimi predpisi tistega časa, moral imeti za podelitev zakramenta duhovniškega posvečenja (mitra, pasturale, rokavice, čevlji ...), saj ob odhodu iz Ljubljane teh liturgičnih predmetov ni vzel s seboj. V istem kraju je imel V. Kozina novo mašo v četrtek, 31. maja 1945, na praznik Rešnjega Telesa; slavnostni pridigar je bil škof Rožman. Med slovesnostjo nove maše sta iz Vetrinja v Anras prišla kurirja (kanonik dr. Janez Kraljič in dr. Marjan Zajec, član Narodnega odbora za Slovenijo), ki sta prinesla novico, da so angleške oblasti na Koroškem domobrance izročile jugoslovanskim partizanom in da jih niso poslale v Italijo, kakor so jim obljubljale in zagotavljale. »To je bil najbolj žalosten dan za številne begunce, ki naj bi se sicer veselili nove maše. Tistih dni in trpljenja škofa Gregorija Vladimir ni nikoli pozabil. O njih je pisal in veliko pripovedoval vsa leta svojega življenja.«²¹ Prvi transporti vrnjenih domobrancev so odšli v Jugoslavijo v nedeljo, 27. maja 1945, to je prav na dan, ko je škof G. Rožman podelil mašniško posvečenje V. Kozini.

V dneh bivanja v Anrasu je V. Kozina na razne načine pomagal škofu Rožmanu, da je opravljal svoje škofovske naloge. Med drugim je prepisal pastirsko pismo, ki ga je dan pred konfinacijo (14. avgusta 1945) napisal duhovnikom in vernikom ljubljanske škofije, ki so se znašli v begunstvu. Isto je Kozina za to

¹⁹ Prim. Gatti, *Dvoje sanj Marije Kozina*, str. 51.

²⁰ Prim. Vladimir Kozina, *Komunizem, kot ga jaz poznam*, Buenos Aires 1972, str. 10–11.

²¹ S. V., Duhovnik Vladimir Kozina, v: *Družina*, št. 21, 25. maj 2014, str. 29. Prim. Kozina, *Slovenija v plamenih*, str. 145–153.

poskrbel konec januarja 1946, ko je škof namenil pismo duhovnikom ljubljanske škofije, ki so se znašli v begunstvu, kot je to delal na začetku vsakega leta, ko je bil še v Ljubljani.²² Že junija 1945 je Kozina začel zbirati in razmnoževati list *Poročila in vesti*, s katerimi je Slovence v Anrasu in bližnji okolici obveščal o dogajanju v taboriščih in na Slovenskem; kot vir mu je služil radijski sprejemnik, ki so ga imeli v župnišču in so z njegovo pomočjo lahko spremljali tudi poročila ljubljanskega radia.²³ Sredi julija 1945 je v Anrasu začel izhajati informativni list *Slovenec v Tirolah*, ki ga je pripravljal V. Kozina, razmnoževali pa so ga v občinski pisarni. V začetku avgusta so begunci pripravili za razmnožitev Rožmanov *Križev pot z Marijo*, ki so ga razširili po slovenskih begunskih skupnostih. Kozina je škofu pomagal pri pripravi poročila o razmerah na Slovenskem ob koncu vojne in o svojem ravnanju za papeža Pija XII. Poročilo je papežu izročil kanonik dr. Janez Kraljič. Na isti način je škof Rožman tudi pripravil odgovor na obtožbe, ki jih je na njegov račun na kongresu Osvobodilne fronte julija 1945 izrekel Boris Kidrič. Dejstva je zapisal v besedilu *Pripombe k trditvam Borisa Kidriča na ljubljanskem kongresu OF*.²⁴ Po odločitvi angleških okupacijskih oblasti se je škof Rožman moral javiti v Celovcu dne 15. avgusta 1945 in ostati v škofijskem domu (internacija je trajala do 11. novembra 1947, ko se je preselil na ameriško okupacijsko področje).²⁵

Naslednjih nekaj let je Vladimir Kozina deloval v apostolski administraturi za Tirolsko, ki je imela svoj sedež in svojega škofa v Innsbrucku (škofija je bila ustanovljena leta 1964). Slovenci, ki so bivali v Anrasu in okoliških vaseh, so se ob nedeljah redno zbirali v podružnični cerkvi sv. Antona, kjer so imeli bogoslužna srečanja in nato nadaljevali z družabnostjo. Stike z drugimi begunskimi skupinami, ki so bile na Koroškem in Vzhodnem Tirolskem, so vzdrževali s pomočjo kurirjev, ki so kljub preprekam, ki so jih postavljale angleške zasedbene oblasti, redno opravljali svoje poti in skrbeli za posredovanje pošte.

4 V KATOLIŠKIH SKUPNOSTIH KALIFORNIJE

Po prihodu v nadškofijo San Francisco 13. oktobra 1949 je Vladimir Kozina deloval v različnih krajih, kjer so se ustale katoliške skupnosti, velik del časa kot duhovni pomočnik ali kaplan. To so bile župnije Marijinega vnebovzvetja v Stocktonu (oktober 1949–januar 1951), sv. Ane Lodi (januar 1951–junij 1958) in v župniji sv. Elizabete, San Francisco (junij 1958–januar 1960). V času delovanja v župniji sv. Klementa v Haywardu (od srede januarja 1960) je postal duhovnik

²² Prim. Jakob Kolarič, *Škof Rožman*, II. del, Celovec 1970, str. 94.

²³ Prim. Kozina, *Slovenija v plamenih*, str. 172–173.

²⁴ Prim. Kozina, *Slovenija v plamenih*, str. 185–187. Listič *Slovenec v Tirolah* je odgovor škofa Rožmana B. Kidriču objavil v tretji številki 19. avgusta 1945.

²⁵ Prim. Jakob Kolarič, *Škof Rožman. Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa*, III. del, Celovec 1977, str. 456–457.

škofije Oakland, ko je bila leta 1962 ta ustanovljena.²⁶ Junija 1964 je postal kaplan v župniji Corpus Christi v Piedmontu in ostal štiri leta. Dne 9. junija 1968 pa ga je škof Floyd L. Begin iz Oaklanda postavil za župnika v župniji Marijinega brezmadežnega srca v Brentwoodu in hkrati za skrbnika podružnice sv. Ane v Byronu, East Contra Costa County.

V San Franciscu je imel kar nekaj priložnosti, da se je srečal s škofom Gregorijem Rožmanom, ki se je rad ustavil pri župniku tamkajšnje slovenske župnije Gospodovega rojstva Vitalu Vodušku.²⁷ Prav njega je namreč škof Rožman sredi tridesetih let poslal v ZDA, da bi med slovenskimi rojaki zbiral sredstva za postavitev novega poslopja bogoslovnega semenišča v Ljubljani (tako imenovana Baragovega semenišča). Ko je leta 1939 nenadoma umrl voditelj slovenske župnije v San Franciscu Francis Turk, je njegovo mesto prevzel Vital Vodušek ter hitro postal organizator slovenskih naseljencev v severnem delu Kalifornije, torej v okolici San Francisca (v istem času je v južnem delu Kalifornije Slovence in Hrvate zbiral župnija sv. Antona s sedežem v Los Angelesu). Župnik Vodušek je bil znan po svojem razumevanju in pripravljenosti pomagati poveljnim beguncem, ki so se znašli v tem delu Združenih držav. Tudi med duhovniki-begunci je veljal za gostoljubnega in velikodušnega gostitelja. Njegovo župnišče ob cerkvi Gospodovega učlovečenja na Linden Street je bilo prijeten dom mnogim duhovnikom, ki so po prihodu v San Francisco čakali, da bodo sprejeti na katero od župnij v obsežni nadškofiji. Vodušek jih je nato zbiral ob različnih priložnostih. Vsakokrat, ko je v San Francisco prišel škof Rožman, je bila to nova priložnost za srečanje. Na enem takih srečanj, ki je bilo med zadnjimi, katerih se je škof Rožman udeležil, so se 29. decembra 1953 okrog škofa zbrali naslednji duhovniki: Jože Snoj, Alojzij Žitko, Leo Kristanc, Martin Starc, Jože Pirc, Janez Mervar, Jože Luskar, kanonik dr. Janez Kraljič ter salezijanci Alojzij Hribšek, Jože Simčič in Ivan Tkalec. V. Kozina je škofa, ki je stanoval v slovenskem župnišču, obiskal že dan pred tem, ker je imel 29. decembra nujne obveznosti.

²⁶ Podatki so iz Arhiva nadškofije San Francisco, Menlo Park, CA.

²⁷ Vital Vodušek (Ljubljana, 1906–San Francisco, 1973) je bil duhovnik ljubljanske škofije, ordiniran 29. junija 1929 v Ljubljani. Bil je mlajši brat Boža Voduška (1905–1978), slovenskega pesnika, esejista, prevajalca in jezikoslovca. Prim. ES 14, str. 301–302. Kot kaplan je Vital Vodušek deloval v Zagorju in leta 1936 odpotoval v ZDA, da bi med slovenskimi rojaki zbiral sredstva za novo bogoslovno semenišče v Ljubljani. S tem namenom je obiskoval slovenske skupnosti v raznih krajih Združenih držav Amerike. Poleti 1939 je prevzel skrb za slovensko cerkev v San Franciscu in jo je vodil vse do svoje smrti. Leta 1947 je dobil ameriško državljanstvo in maja 1950 bil pridružen duhovnikom nadškofije San Francisco. Uveljavil se je tudi kot pesnik in je izdal več pesniških zbirk. Kot dober pridigar je pripravil knjigo *Nedeljske misli*, Ljubljana 1933. Zanimal se je za liturgična vprašanja in s tega področja objavil nekaj razprav. Prim. Jože Gregorič, Vital Vodušek, v: *Znamenje* 3 (1973) 307–311; F. Pibernik, Iz literarne zapuščine Vitala Voduška, v: *Znamenje* 13 (1983) 209–213; Bogdan Kolar, *Slovenian Priests and Priests of Slovenian Descent in the Catholic Communities of California*, San Francisco 2004, str. 51–55; ES 14, str. 303.

5 V ŠKOFIJI OAKLAND

V tej novoustanovljeni škofiji je Vladimir Kozina deloval najprej kot kaplan v župniji sv. Klementa v Haywardu in župniji Corpus Christi v kraju Piedmont. Nato je postal župnik v župniji Marijinega brezmadežnega srca v Brentwoodu in tu ostal od leta 1968 do 1984. V cerkveno preddverje je postavil spominsko ploščo žrtvam komunistične revolucije na Slovenskem. Naslednjih deset let (1984–1994) je bil voditelj župnije Marije Marjete v Oaklandu.²⁸ Tu je temeljito prenovil cerkveno poslopje in župnišče in nasploh pokazal veliko pastoralno zavzetost. Kar 25 let (1964–1989) je bil sodnik cerkvenega sodišča škofije v Oaklandu. S posebnim priznanjem za njegovo delo ga je leta 1985 odlikoval papež Janez Pavel II. (skupaj z nekaterimi drugimi duhovniki – begunci iz dežel komunističnega bloka). Leta 1994 se je umaknil iz aktivne pastoralne službe in se preselil v samotni kraj Pine Grove ob vznožju Sierra Nevade, kjer je živel v skromnem bivališču, vse dokler ni omagal in se za krajši čas preselil v duhovniški dom. Boleča izkušnja iz mladih let je zaznamovala njegovo življenje za vedno. Njegova misel se je znova in znova ustavljala ob pobitih starših in bratih, manj pa se je zanimal za trenutno dogajanje v okolju. Ohranjal je vezi s svojim sorodniki, ki so si ustvarili domove v Stocktonu in okolici, manj pa s slovensko skupnostjo, ki se je še naprej zbirala v cerkvi Gospodovega učlovečenja v San Franciscu. Umrli je 2. aprila 2014 in bil pokopan 9. aprila 2014. Ob evharističnem bogoslužju v župnijski cerkvi sv. Marije Marjete v Oaklandu je o njem spregovoril krajevni škof mons. Michael C. Barber, ob pogrebu pa se je od rajnega poslovil upokojeni škof iste škofije mons. John S. Cummins.²⁹ Vladimirja Kozino so pokopali na St. Joaquin Cemetery v Oaklandu.

Škof Cummins je duhovniku Kozini dosegel posebno dovoljenje, da je lahko obhajal mašo po latinskem obredu, ki ga je uveljavil tridentinski cerkveni zbor (bil je prvi duhovnik v Kaliforniji, ki je dobil takšno pravico po II. vatikanskem cerkvenem zboru). Obred so začeli tedensko opravljati leta 1989 v cerkvi Marije Marjete v Oaklandu. Med slovenskimi in drugimi duhovniki v severnem delu Kalifornije je bilo znano, da se Vladimir Kozina ni strinjal s pogledi na Cerkev in na reforme, ki jih je načrtoval drugi vatikanski koncil. Posebej (kot tudi nekatere druge) ga je motil nov teološki pogled na evharistično daritev in uveljavljanje ljudskih jezikov pri maši. Prepričan je bil, da je za izvajanje bogoslužnih opravil najbolj ustrezna latinščina.

O teh vprašanjih se je tudi oglašal v tisku in prek člankov ter pisem izražal svoje poglede na posamezna vprašanja v luči cerkvenega učenja. Svoje

²⁸ Prim. *Priests mark anniversaries*, v: *The Catholic Voice* (glasilo škofije Oakland, CA) 23 (1985), št. 19, 27. maj 1985.

²⁹ Prim. Rev. Vladimir Kozina, v: *The Catholic Voice* 52 (2014), šte. 8, 21. april 2014.

prispevke je objavljajal v ameriški duhovniški reviji *Homiletic and Pastoral Review*.³⁰ Več prispevkov je napisal za slovensko izseljensko glasilo *Rodna gruda*, ki ga je izdajala Slovenska izseljenska matica. V njih je obudil spomin na svojo mater (*Slovenian Mother*),³¹ očeta (*Slovenian Father*),³² na čas italijanske okupacije Slovenije (*»Russian Flour« and Slovenian Wine*)³³ in ravnanje župnika v Sodražici ob italijanski kapitulaciji (*The Day Italy Surrendered: an Anecdote*).³⁴ V slovenskem prostoru se je zadnjič oglasil s pismom v tedniku *Družina* marca 2012, kjer je odgovoril na novico, »da so v moji rojstni domovini ljudje, ki kotijo sovraštvo do sodržavljanov ter celo javno pridigajo, da je njihova državljanska dolžnost sovražiti katoliško Cerkev«. Svoje rojake je pozval k molitvi za sovražnike in k modremu izbiranju besed, ko ljudje nastopajo v javnosti.³⁵

6 KOZINOV POGLED NA ČAS MED VOJNO

Vladimir Kozina je kot pomembno nalogo svojega življenja sprejel izziv, da v svetu spregovori o dogajanju na Slovenskem med drugo svetovno vojno in po njej. To je delal s pisano in govorjeno besedo. Hkrati je želel posredovati resnico o škofu dr. Gregoriju Rožmanu, žrtvi medvojnih razmer, političnega obrekovanja in uničenja dobrega imena, kar je bilo sestavni del slovenskega sodnega sistema in medijev po drugi svetovni vojni. Ta naloga ga je spremljala na vseh postajah duhovniškega delovanja v Kaliforniji, kot sad katerega je nastalo več spisov.

Še kot kaplan v župniji Corpus Christi v Piedmontu je do leta 1966 v župnijskem listu v več nadaljevanjih objavljajal svojo zgodovinsko izkušnjo o komunizmu, kot ga je srečal doma, in nato na temelju študija literature, do katere je prišel v ZDA.³⁶ Šlo je najprej za predstavitev najbolj osnovnih znanj o komunistični ideologiji, kot je njen odnos do religioznosti in Boga ter do moralnih vprašanj. Več pozornosti je namenil predstavitvi zgodovinskih korenin in strategije komunističnih partij za prihod na oblast. Dodal je izkušnjo svoje družine v času druge svetovne vojne in posledice, ki jih je prevzem oblasti s strani Komunistične partije prinesel za slovenski narod. Leta 1966 je vse članke izdal v brošuri, ki ji je dal naslov *Communism As I Know It*.³⁷ Delo je bilo v

³⁰ Prim. Vladimir Kozina, Clerical Meteors, v: *Homiletic and Pastoral Review*, October 1995, str. 67–70; Invalid consecration: Sin of idolatry?, v: *Homiletic and Pastoral Review*, November 1996, str. 31–32, 47–49.

³¹ Prim. Slovenian Mother, v: *Rodna gruda*, English Section, oktober 1990, str. 22–23.

³² Prim. Slovenian Father, v: *Rodna gruda*, English Section, marec 1997, str. 22–23.

³³ Prim. »Russian Flour« and Slovenian Wine, v: *Rodna gruda*, English Section, december 1999, str. 23–24.

³⁴ Prim. The Day Italy Surrendered: an Anecdote, v: *Rodna gruda*, English Section, junij 2000, str. 24.

³⁵ M. Kozina, Molimo za svoje sovražnike, v: *Družina*, št. 13, 25. marec 2012, str. 14.

³⁶ Prim. *The Corpus Christi Church Bulletin*, Piedmont, CA, v letih do 1966.

³⁷ Prim. Vladimir Kozina, *Communism As I Know It*, Piedmont 1966, 43 str.

nadaljevanju večkrat ponatisnjeno in se je razširilo tako med angleško govorečimi kot med slovenskimi skupnostmi po svetu.³⁸

Da bi bil spis dostopen tudi Slovencem v Argentini, je za prevod poskrbel Alojzij Geržinič, za tisk, izdajo in založbo pa se je zavzel dr. Filip Žakelj. Knjižica, ki je izšla leta 1972, je dobila naslov *Komunizem, kot ga jaz poznam* in je v primerjavi z angleško nekoliko razširjena; dodanih je nekaj poglavij, ki so se prevajalcu in uredniku zdela pomembna za slovenske bralce.³⁹ V uvodu je nekaj strani namenjenih predstavitvi škofa dr. Gregorija Rožmana in njegovega položaja v času druge svetovne vojne, ko se je znašel kot najvišji zastopnik interesov slovenskega naroda najprej pod Italijani in nato pod Nemci.

Leta 1975 je pri založbi Sij v Buenos Airesu izšla njegova knjiga *Slovenija v plamenih* kot spomin na 30. obletnico začetka begunstva po koncu druge svetovne vojne.⁴⁰ V knjigi je na obširen način predstavil svoj pogled na slovensko zgodovino v času druge svetovne vojne in izkušnjo, ki si jo je pridobil s komunističnim gibanjem tako v domačem kraju kot v širšem prostoru. Predstavil je razmere v cerkvenih ustanovah, posebej v semenišču, in utemeljeval svojo odločitev za ravnanje ob koncu vojne. S spomini je segel do sredine avgusta 1945, ko je moral škof Gregorij Rožman zapustiti Anras. Začelo se je obdobje bojazni, da ga bodo angleške okupacijske oblasti izročile Jugoslaviji, ki je njegovo izročitev zahtevala glede na dogovor med zavezniki v Jalti.⁴¹

Leta 1980 je v Torontu v založbi Zgodovinske komisije pri Taboru izšla knjiga z naslovom *Slovenia, the Land of My Joy and My Sorrow*.⁴² Objavljena je bila v angleškem jeziku, da bi tako informacije o dogajanju na Slovenskem med drugo svetovno vojno in neposredno po njej ponesla v angleško govoreči svet. Knjiga je bila nato prevedena v slovenščino pod naslovom *Slovenija, dežela moje radosti in bolečine*, v nadaljevanjih je besedilo izhajalo v glasilu *Tabor* in nato izšlo v Buenos Airesu kot knjiga v celoti.⁴³ Mirko Javornik je v oceni knjige zapisal, da je njena vrednost predvsem v tem, »da je pisec to svojo novo zgodovino slovenske revolucije postavil v širši jugoslovanski, evropski in svetovni politični ter ideološki okvir. Navaja domače in zunanje vzroke zanjo ter dokaže, da smo se Slovenci v njej razdejali ne za kako svoje osvobojenje, marveč za tuje račune, cilje in koristi. To ugotovitev dovolj neizpodbitno podpre z dokumenti iz slovenskih, posebno nasprotnikovih, in svetovnih virov. /.../ Kozinov namen je bil dokazati pogubnost marksizma za Slovenijo in Slovence v

³⁸ Leta 2006 je izšla 8. razširjena in popravljena izdaja. Vsaj prve izdaje so imele večji odmev med slovenskimi skupnostmi po svetu. Prim. *Tabor* 1973, št. 7, str. 183–184.

³⁹ Prim. Kozina, *Komunizem, kot ga jaz poznam*, Buenos Aires 1972, 84 str.

⁴⁰ Prim. Kozina, *Slovenija v plamenih*, Buenos Aires 1975, 197 str. Knjiga je izšla v zbirki *Zrenja in uvidi* kot IV. zvezek.

⁴¹ Prim. Kolarič, *Škof Rožman*, III. del, str. 464.

⁴² Prim. Vladimir Kozina, *Slovenia, the Land of My Joy and My Sorrow*, Toronto (Historical Commission of Tabor ZDSPB) 1980, 317 str.

⁴³ Prim. Vladimir Kozina, *Slovenija, dežela moje radosti in bolečine*, Buenos Aires (Tabor) 1980, 368 str.

njegovem brezobzirnem, revolucionarnem uresničenju, čigar usodne narodne in duhovne posledice se s časom bolj in bolj daljnosežno kažejo, poleg človeških in tvarnih žrtev, ki jih je njegova zmaga terjala«. Javornik nato poudari še dodatno vrednost Kozinovega spisa: »Njegova nova zgodovina naše komunistične revolucije je pri vsej dokumentarnosti v temelju človeška, se pravi izoblikovana na usodah resničnih mrtvih in živih slovenskih ljudi. Objektivnih podrobnosti in dokazil je v njej, kolikor je za resno delo potrebno, vendar ne toliko, da bi mrtvila pažnjo tujega bralca. Za poznavalca naše nedavne preteklosti pa jih je tudi dovolj, da ne bo piscu nihče mogel očitati kakšne površne splošnosti.«⁴⁴ Druga angleška izdaja je izšla leta 2010. Kot kraj izida je naveden Pine Grove, kjer je zadnji del življenja bival V. Kozina.⁴⁵

7 O ŠKOFU GREGORIJU ROŽMANU

Ob vsem, kar se je o škofu dr. Gregoriju Rožmanu pisalo na Slovenskem in v tujini, je V. Kozina čutil dolžnost, da je govoril in pisal v njegov bran ter skušal razložiti časovni okvir, v katerem se je moral škof odločati. V. Kozina je škofa Rožmana dobro poznal, veliko bolje kot mnogi duhovniki, ki so se znašli med begunci in nato med izseljenci. Dva meseca in pol, od konca maja do srede avgusta 1945, sta se redno srečevala v Anrasu, skupaj sta pripravila več besedil in se veliko pogovarjala (škof Rožman je stanoval v župnišču, V. Kozina pri eni tamkajšnjih družin). Stike sta ohranila tudi potem, ko je bil škof konfiniran v Celovcu in po odhodu v Združene države Amerike. Iz te osebne izkušnje in po izmenjavi mnenj z več duhovniki si je V. Kozina oblikoval določene ocene škofovega ravnanja, ki jih je nato zastopal v javnosti. Veliko pozornosti je namenil zlasti vprašanju vloge škofa Rožmana pri odločanju bogoslovcev ljubljanske škofije spomladi in poleti 1944 za sodelovanje s slovenskim domobranstvom in posledično za njihovo tragično usodo po koncu vojne. O tem vprašanju je V. Kozina spregovoril v vseh svojih spisih. Iz njih je razvidno, da je jeseni 1949 s seboj v ZDA odnesel dovolj dokumentov, na temelju katerih je nato presojal, kaj in zakaj se je dogajalo med vojno in po njej. Dokumenti in v nadaljevanju zbrana pričevanja med duhovniki, ki so odšli v izseljenstvo, so mu dajali osnovni okvir za oblikovanje stališč in presoje medvojnega in povojnega dogajanja.

Zadnja »spodbuda« za reakcijo je prišla z objavo knjige *Palme mučeništva. Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*, kjer so predstavljeni življenjepisi žrtev komunistične revolucije na Slovenskem.⁴⁶ V knjigi so avtorji po predstavitvi razmer na Slovenskem po kapitula-

⁴⁴ M. Javornik, Na kulturnem polju. Slovenija, dežela moje radosti in bolečine, v: *Ameriška domovina*, 8. junij 1981.

⁴⁵ Prim. Vladimir Kozina, *Slovenia, the Land of My Joy and My Sorrow*, Pine Grove 2010.

⁴⁶ Prim. *Palme mučeništva. Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki* (zbrali in uredili Anton Pust, Zdravko Reven in Božidar Slapšak), Celje 1994.

ciji Italije septembra 1943 navedli dvoje dejstev, ki sta bili po njihovem mnenju odločilni za nadaljnjo usodo škofijskih in redovniških bogoslovcev v Ljubljani v letih 1944 in 1945. Zapisali so: »Prvo usodno dejstvo je bil odlok, ki ga je izdalo maja 1944 vodstvo nemških zasedbenih sil za Jadransko Primorje, kamor je spadalo tudi ozemlje Ljubljanske pokrajine. To je bila prisilna mobilizacija vseh mladih. Izbirati je bilo možno, kam greš, to si pa moral storiti do čisto določenega dneva, ker te je po tem dnevu zadela zagrožena kazen. Ta uradni predpis je zadel seveda tudi bogoslovce. Tržaški škof in goriški nadškof sta dosegla za svoje semeniščnike oprostitev. Ljubljanski škof je dosegel oprostitev za zadnji letnik bogoslovja, češ da so ti že dejansko pred posvetitvijo, torej bodo v kratkem duhovniki. Ko so drugi bogoslovci v ljubljanskem semenišču spoznali, da ne bodo mogli nadaljevati s študijem, so se zavzeli, da bi prišli vsaj na kako njim najbolj primerno mesto v oboroženih formacijah. Tvegati, da prideš v nemške zapore ali koncentracijsko taborišče, ni bilo mogoče. Prav tako odločiti se za partizanstvo ni bila rešitev vprašanja ,kaj storiti', ko pa so mnogi imeli brate pri domobranstvu oziroma so vedeli za vse pobite duhovnike na Dolenjskem. Oditik k nemškim SS-oddelkom je bilo za Slovence sramotno. Podobno je veljalo za izbiro delovnih oddelkov, ki so bili pod neposredno nemško komando. Tako si je vsak bogoslovec po svoje izbral najbližjo možnost, da dobi mesto kot pomočnik domobranskega kurata ali v kakšni pisarniški oziroma prosvetarski službi. Povezani v Bogoslovsko zvezo so se dogovorili, da bodo prihajali na redne duhovne obnove in tako lažje ohranili v sebi pravega bogoslovskega duha.«⁴⁷ Kot drugo usodno dejstvo je v nadaljevanju predstavljena odločitev za umik domobranskih enot na Koroško in posledična vrnitev v Jugoslavijo.

V. Kozina je bil iz osebne izkušnje in izkušnje mnogih duhovnikov-izseljencev prepričan, da je bilo zavzemanje škofa Rožmana za bogoslovce bolj dosledno in da se je nanašalo na vse bogoslovce, ne le na zadnji letnik. Kot je razvidno iz priloženih dokumentov, škofova beseda bogoslovcem ni imela odločilnega vpliva pri njihovem odločanju o nadaljnji življenjski poti. Njegov nastop jih ni prepričal. Med bogoslovci so bili glasni voditelji, ki so imeli dodatne in drugačne informacije o namerah okupacijskih oblasti in o njihovem odnosu do semeniščnikov. V škofovo podporo so na srečanju v ,Jožefovi' dvorani nastopili nekateri posamezniki, med temi V. Kozina, ki je v vseh svojih spisih zapisal besede, ki jih je takrat izrekel v podporo škofu. V preteklih desetletjih še nihče ni zavrnil Kozinovega pisanja in njegove predstavitve dogodkov spomladi in poleti 1944. Novih in bistveno spremenjenih informacij, ki bi ovrgle Kozinove trditve, ni navedel niti ravnatelj semenišča dr. I. Nadrah, ki je pisal semeniško

⁴⁷ *Palme mučeništva*, str. 285.

kroniko in je s svojimi zapisi segel vse do jeseni 1944, ko je zaključil to svojo službo.⁴⁸

Na temelju pričevanj, ki so mu jih zaupali nekateri duhovniki, ki so bili v drugem semestru študijskega leta 1943/44 kot bogoslovci v ljubljanskem semenišču, je J. Kolarič ugotovitve o samovoljnem odhodu bogoslovcev med domobrance povzel z besedami: »Vodstvo semenišča in škof sam jim takega dovoljenja nikdar nista dala.«⁴⁹ V opombi je še dodal, da škof nobenemu bogoslovcu ni dal dovoljenja, da bi šel med domobrance in da je posredoval pri nemških oblasteh, da so bili bogoslovci oproščeni vojaške službe. Šlo je torej za samovoljne odločitve, s katerimi je bil škof postavljen pred izvršeno dejstvo.⁵⁰

Prepričanje o takšnem ravnanju škofa Rožmana se je ohranilo tudi med mnogimi duhovniki, ki so po vojni ostali v Sloveniji. Lazarist Mirko Kambič, ki je maja 1951 v zaporu moral pisati svojo življenjsko zgodbo za potrebe Udbe, je kljub nevarnosti, da mu bodo zaradi naklonjenega mnenja o škofu Rožmanu dodelili dodatno kazen, zapisal, kar je slišal med duhovniki (»navajam stališča svojih vrstnikov«), »da je škof Rožman nasprotoval odhodu bogoslovcev in da je bil zaradi njihove odločitve zelo užaljen«.⁵¹ Po istem viru so se bogoslovci za odhod k domobrancem, kjer so delovali kot sanitetni in pomožni delavci, odločili, da bi se izognili nemški mobilizaciji v delovne ali celo vojaške skupine.

Kot dodatne okoliščine za razumevanje dogajanja v semenišču lahko razumemo besede, ki jih je zapisal dr. Ivan Merlak (rojen leta 1923), ki je v semenišče stopil jeseni 1943 in bil v študijskem letu 1943/44 študent prvega letnika teologije. V pogovoru, pripravljenem pred smrtjo (oktobra 1998) in objavljenem po smrti (umrl je 26. septembra 2015), je med drugim dejal:

»K domobrancem smo bogoslovci morali iti junija 1944. Dobili smo namreč od Nemcev poziv, da gremo v TODT (organizacija, ki naj bi nemškim vojakom pomagala kopati järke za vojaške namene). Nam pa so predvsem vojni kurati domobrancev govorili, da lahko gremo tudi k njim. Oni so želeli, da gremo k njim, da dvignemo moralo domobranske vojske in da bomo tam le kot bolničarji. Nihče pa takrat, ko se je odločala prva skupina bogoslovcev za domobrance, od vodstva ni prišel k nam, da bi nam kaj rekel. Bili smo prepuščeni sami sebi in temu, kar so nam govorili domobranski kurati preko interne organizacije bogoslovcev – unije. Šele takrat, ko je za nami šla druga skupina, je k tem bogoslovcem prišel škof Rožman in jim rekel: »Kaj ste vi meni naredili, da ste šli k domobrancem! Od TODTA bi vas lahko osvobodil,

⁴⁸ Prim. Ambrožič, *Spomini in Semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*.

⁴⁹ Kolarič, *Škof Rožman*, III. del, str. 430.

⁵⁰ Prim. Kolarič, *Škof Rožman*, III. del, str. 818.

⁵¹ Mirko Kambič, *Doživetja sredi mojega stoletja*, Celje 2000, str. 217.

od domobranstva pa ne.» (prim. Kolaričev življenjepis škofa Rožmana). Tudi rektor Nadrah glede tega nikomur ni nič rekel. Vsaj jaz se tega ne spominjam.«⁵²

Prilogi

Dokument I. Vladimir Kozina, Vstop ljubljanskih bogoslovcev k domobrancem. Brentwood, Kalifornija, 2. junija 1981 (izvod spisa v zapuščini V. Kozine v NŠAL)

Gospod Stanko Mrak se je s člankom »Tako velika milost je narodu dana samo enkrat« spomnil pokola slovenskih domobrancev. Njegov spis je objavila »Ameriška domovina« 27. maja 1981.

Hvala slehernemu Slovcu, ki se spomni pobitih junakov in katerih krvavo daritev opisuje v čast in slavo narodu ter to ogromno žrtev daje v zgled slovenski mladini, ki raste v temi komunistične laži vse od leta 1945 pa do danes.

Ko pa gospod Mrak omenja ljubljanske bogoslovce, ki so se pridružili domobrancem, pa na žalost zdrzne v dogmatično zmoto glede Sv. Duha. Mrakovo poročilo o tem žalostnem, perečem in bolečem dogodku, ki se je odigral v dvorani sv. Jožefa ljubljanskega semenišča v marcu leta 1944, mi daje priliko, da razčistim zmotne trditve, ki jih nekateri, namerno ali nenamerno, navajajo v slovenskih zamejskih ali domačih časopisih.

Najprej si pokličimo v spomin Mrakove besede: »Pa je Duh, ki je zbiral to bodočo krono domobrantskih mučencev, proti koncu vojne posegel celo v Ljubljansko semenišče. Mnogo bogoslovcev se je odločilo in prostovoljno so se pridružili domobrancem. Duh je bil tako močan, da teh bogoslovcev niti škof Rožman, ki je imel pravo vero, od tega sklepa ni mogel odvrniti ...! Vse to je brez dvoma bilo delo Sv. Duha!«

Upor bogoslovcev ni »bilo delo Sv. Duha«, gospod Mrak!

Sv. Duh ne hujska vernike k nepokorščini do cerkvenih predstojnikov. Saj jih je vendar sam izbral in jih posvetil v škofo, da vodijo Kristusovo Cerkev pod njegovim varstvom. Sv. Duh ni duh razdora. Je Duh ljubezni, edinosti in miru!

Škof Gregorij Rožman »je imel pravo vero«, trdi Stanko Mrak. Ne samo, da je škof Rožman »imel pravo vero«, bil je nadpastir slovenske Cerkve v mejah ljubljanske škofije. Njega, Gregorija Rožmana, je Sv. Duh postavil za škofa, da je vodil Cerkev božjo (prim. Ac 20:18). Sv. Duh je pod vodstvom škofa Rožmana, v tistih vihnih letih, opozarjal vernike na brezbožnost in prevaro slovenskih komunistov, in jih učil »popolno resnico« (Jn 16:13).

Pokorščina Cerkvi je ena od glavnih dokazov »prave vere«. Kristus sam je to potrdil, ko je apostolom – (in škofom – saj so škofje vendar nasledniki

⁵² Matjaž Ambrožič, »Ostani tukaj!« Posthumno pričevanje prelata dr. Ivana Merlaka, v: *Slovenski čas*, št. 60, april 2015, str. 5.

apostolov) – rekel: »Kdor vas posluša, mene posluša, in kdor vas zaničuje, mene zaničuje; kdor pa mene zaničuje, zaničuje tistega, ki me je poslal« (Lk 10:16).

Kdor se ne pokorava cerkveni oblasti, tisti, ki ne posluša škofa, se upira Bogu! Sv. Pavel nas uči, da »ni oblasti razen Boga in te, ki so, od Boga postavljene. Kdor se torej ustavlja oblasti, se upira božji naredbi; kateri pa se upirajo, si bodo sodbo nakopali« (Rm 13:1-3). V pismu Hebrejcem pa nam isti apostol, pod navdihom Sv. Duha, razlaga pomen pokorščine do Cerkve in škofa, ko roti vernike: »Bodite poslušni svojim predstojnikom« – (škofom) – »in bodite jim podložni, zakaj oni čujejo nad vašimi dušami kot taki, ki bodo dajali odgovor« (Heb 13:17).

Drugi vatikanski cerkveni zbor govori o pokorščini, ki jo verniki dolgujejo škofom (LG 3, 25). Če pa Cerkev zahteva poslušnost od svetnih ljudi, koliko bolj jo zahteva ista Cerkev od duhovnikov in bogoslovcev, ki se pod vodstvom Sv. Duha pripravljajo na duhovniški stan! Dokument drugega vatikanskega cerkvenega zbora »O službi in življenju duhovnikov« uči: »Duhovniki naj izkazujejo svojemu škofu odkritosrčno ljubezen in pokorščino« (PO 2, 7).

Ali je pod težo teh dokazov sploh mogoče sanjati, da je bil Sv. Duh navdihnil ljubljanske bogoslovce k uporabi proti škofu Gregoriju Rožmanu? Možu, ki ga je Sv. Duh izbral, posvetil in postavil za ljubljanskega nadpastirja?

Ker je ta kočljiv dogodek še vedno zavil v meglo, hočem opisati tisti vsega obžalovanja vreden sestanek v dvorani sv. Jožefa v ljubljanskem semenišču. Bil sem sam priča tega nesrečnega dogajanja, ki je bil »kronan« s krvavim koncem večine bogoslovcev, ki so vstopili k domobrancem.

Ljubljansko semenišče je stara, častitljiva in mogočna stavba. Stoji v senci stolnice in škofijske palače. Na stotine slovenskih mladeničev je za temi kamentimi zidovi zorelo v svetniške duhovnike. Vsi gojenci so se v letih priprave na mašniško posvečenje urili v čednostih, umskih in srčnih. Predstojniki so jim polagali na srce potrebo in važnost pokorščine Cerkvi in škofu.

V letih druge svetovne vojske in v času komunističnega razbojništva in klanja po Sloveniji je božja Previdnost izbrala tudi mene, da sem se, ob ropotanju zavezniških »zračnih trdnjav« in v strahu za življenje treh mladoletnih sestra in brata domobranca uril v kreposti poslušnosti do cerkvenih predstojnikov in se pripravljaj na delo v Gospodovem vinogradu.

Na zunaj je bilo življenje v lemenatu zavito v plašč edinosti. Vendar je bistro oko moglo zapaziti iskro neposlušnosti, lahko bi jo imenoval iskro »upora«, ki je počasi tlela proti semeniškemu ravnatelju, proštu Ignaciju Nadrahu in škofu dr. Gregoriju Rožmanu.

Vnela se je po novem letu 1944. Nacistična delavska organizacija TODT je mobilizirala slovenske fante in jih pošiljala na prisilno delo v Nemčijo. Tisti, ki niso bili pri domobrancih, so morali v TODT.

Med nami v semenišču je bila skupina bogoslovcev, kakih deset, ki so se smatrali za nekake »voditelje«. Ti ljudje so se obnašali, kot da so vedeli o svetovnem položaju več kot vsi drugi. Vsak dan so nas begali z novopečenimi »račkami« ... »Todt ima natiskane pozive za bogoslovce ... nabrže nam jih bodo dostavili že jutri ... Če ne bomo stopili med domobrance, nas bodo Nemci odpeljali na prisilno delo v Tretji Reich ...«

Semeniški vodja, prošt Ignacij Nadrah, ki je gotovo več vedel o dejanskem stanju kot pa vsi ti »voditelji« in njihovi hujskači, nam je zagotavljal, da ljubljanskemu semenišču ni pretila nobena nevarnost s strani Todta. »Nemci ne bodo mobilizirali bogoslovcev v Todt ... Za božjo voljo, bodite vendar mirni. Saj škof skrbi za vas in vašo varnost. Njega poslušajte!«

Pripadniki te uporniške skupine se niso brigali za Nadrahova zagotovila in navodila! »Mi imamo točnejša poročila kot škof in Nadrah! Todt bo vsak trenutek potrkal na vrata in nas odpeljal v Nemčijo. Je zadnji čas, da gremo k domobrancem in se Nemcem umaknemo ...«

Voditelji te skupine so postali naravnost nesramni in surovi proti Nadrahu. In to bogoslovci, ki so se javno bahali, da so člani KA (sc. Katoliške akcije)!

Ozračje v semenišču je postajalo soparnejše iz dneva v dan. Končno nas je v marcu 1944 semeniški vodja, prošt Ignacij Nadrah, poklical na izredni sestanek.⁵³ V dvorani sv. Jožefa sta bila tudi ekonom Karel Gross in duhovni vodja dr. Vladimir Truhlar. Prošt Nadrah je pospremil škofa dr. Gregorija Rožmana v dvorano.

Ravnatelj Nadrah nam je po pozdravu razložil pomen škofove navzočnosti. Obžaloval je, da v semenišču ni bilo edinosti, ne pokorščine do predstojnikov. Ker je bilo stanje kočljivo in vprašanje obstoja semenišča skrajno resno, nam je svetoval, naj kar tu v dvorani, v škofovi prisotnosti, povemo naše mnenje in našo odločitev.

Ljubljanski škof je vznemirjeno in zaskrbljeno poslušal čvekanje voditeljev uporniške skupine »... imamo zanesljiva poročila, da nas bo Todt mobiliziral v nekaj dneh ... V Nemčijo na prisilno delo ne gremo! Vstopiti hočemo k domobrancem. Med slovenskimi fanti bomo živeli in jim duhovno pomagali ...«

Škof Rožman je vstal od mize in rekel: »Bodite vendar pametni! Saj ni nobene nevarnosti za vas! Todt vas ne bo mobiliziral in odpeljal na prisilno delo v Nemčijo. Meni verjemite! Mirni bodite! Ne nasedajte netočnim in razburljivim poročilom. Ostanite v semenišču! Rotim vas, da me poslušate! ... Seveda, morate pa si biti na jasnem, da po kanonskem pravu tisti, ki se boste

⁵³ Zanimivo je, da I. Nadrah tega dogodka ne omenja, ko je pisal semeniško kroniko. Omenja pa obisk škofa v semenišču 10. junija 1944, to je na dan, ko je med domobrance odšla večja skupina bogoslovcev. Govoril jim je, naj se (po Nadrahovem poročanju) višji letniki bogoslovja na pozive ne javijo; če pa pozive že dobijo, naj odgovorijo, da jih škof ne pusti. Prim. Ambrožič, *Spomini in Semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, str. 200.

odločili iti k domobrancem, ne boste več bogoslovci v trenutku, ko prostovoljno vstopite k vojakom. V slučaju, da se po vojski vrnete in da izrazite željo za vstop v semenišče, vam bom dal dovoljenje za nadaljevanje bogoslovnega pouka.«

Kolovodje upora niso hoteli poslušati škofa. Zanje nadpastirjeva beseda in njegova zagotovila niso imela nobene veljave. Nevljudno so mu zabrusili v obraz vpričo vseh prisotnih v dvorani: »K domobrancem gremo!«⁵⁴

Škofa je to surovo obnašanje njegovih bogoslovcev v dno srca zbolelo. Žalostno je povetil obraz. Šlo mu je na jok, kot da bi rekel: »Moji bogoslovci mi niso pokorni. Ne poslušajo glasu njihovega nadpastirja!« ...

Razen enega ali dveh smo bili petoletniki proti hujskanju kolovodij upora. Sram nas je bilo, da so bili tako nesramni in brezobzirni do škofa. Po kratkem in mučnem molku sem se dvignil in rekel: »Prevzvišeni, zelo nam je žal, da se je vam skupina bogoslovcev uprla! Večina petoletnikov, govorim v imenu tistih, ki so istega mišljenja kot jaz, večina petoletnikov je na vaši strani. Vi ste naš ordinarij! Vi ste naš voditelj! Mi smo vam poslušni in bomo storili, kar nam boste vi ukazali. Mi smo z vami!«

Uporniki so bili presenečeni. Niso si mislili, da bi se jim kdo upal postaviti v brk; in to v trenutku njihove navidezne zmage.

Škof je bil malo potolažen. Vsaj peščica bogoslovcev ga posluša in mu je pokorna!

Kot po nevihti in toči je bilo tiste usodne dni stanje v lemenatu. Bogoslovci, razen šestega in petega letnika, so se poslavljali od nas, ko so odhajali k domobrancem. Velika vrata nad kamnitima orjakoma in pod napisom »Virtuti et musis« so se večini za vedno zaprla, potem ko so se duri množičnih grobov na stežaj odprla!

Kaj je rekel sv. Pavel? »Kateri pa se upirajo, si bodo sodbo nakopali!«

Večkrat mi je škof Rožman v Anrasu, na Vzhodnem Tirolskem, tarnal: »Moj Bog, zakaj me bogoslovci niso poslušali? Rotil sem jih, naj vendar ostanejo v semenišču in nadaljujejo s poukom. Uprli so se mi. In sedaj? Ali ni njihova smrt očitna kazen za greh neposlušnosti cerkveni oblasti? O, dobri Bog, bodi jim milostljiv sodnik!«

Nepokorščina, upor in pokol ljubljanskih bogoslovcev, domobrancev, so bili škofu Rožmanu najbrže najhujša bolečina.

Zanimivo je dejstvo, da sem bil jaz prvi od tedanjih šestoletnikov posvečen v duhovnika, 27. maja 1945, v Anrasu, in to od škofa, ki sem ga bil v marcu leta 1944 v ljubljanskem semenišču javno branil in mu obljubil pokorščino!

⁵⁴ V določenih delih dobesedno, sicer pa obširneje, je Kozina dogodek srečanja škofa z bogoslovci in njihov upor opisal v svoji knjigi *Slovenija v plamenih*, str. 90–93.

Dokument II. Iz pisma Ludviku Ceglarju dne 10. aprila 1997 (izvod v zapuščini V. Kozine v NŠAL)

Dragi Ludovik!⁵⁵ Tudi meni je kri zavrela, ko sem opazil laž na strani 285 v knjigi »Palme mučeništva«. Na drugi strani pisatelj – (Reven?! – se je drznil celo mene citirati. Zakaj me ni citiral v celoti? Ko sem pisal v knjigi »Slovenija v plamenih« o uporih voditeljev bogoslovcev, mi je sedaj žal, da jih nisem imenoval po imenu. Bili so Zdravko Reven, Anton Smrkolj, Filip Žakelj in še par drugih lemenatarjev. Zdravko Reven je bil celo nesramen proti škofu!

V slovenski izdaji knjige »Slovenia, the Land of My Joy and My Sorrow« - »Slovenija, dežela moje radosti in bolečine«, ki jo je Tabor izdal v Buenos Airesu pred leti, lahko bereš na strani 296 o Rožmanovem trpljenju. Bil sem sam priča njegovega strahu in njegove skrbi glede vrnjenih bogoslovcev. »Veste kaj o mojih bogoslovcih, ki so vstopili v Domobranco?« je slovenski »Job« boječe vprašal poročevalca. »Z ostalimi domobranci so jih Angleži poslali v Titovino!« - »Vrnjeni ... mučeni ... vsi pobiti! Moj Bog, zakaj me niso poslušali?! Rotil sem jih, naj vendarle ostanejo v semenišču in nadaljujejo s poukom ... Uprli so se mi ... In sedaj? Ali ni njihova smrt očitna kazen za greh neposlušnosti cerkveni oblasti? O, dobri Bog, bodi jim milostljiv sodnik!« ...

Ker imaš »dober ugled« pri urednikih knjige »Palme mučeništva«, Anton Pust te na strani 11 omenja, bi te prosil, da narediš vse, kar ti je možno, da popravijo napako, oziroma laž o Rožmanovi »neodločnosti« glede stanja ljubljanskih bogoslovcev! Žive priče tega upora voditeljev bogoslovcev proti škofu Rožmanu to, resnici na ljubo, od nadškofijskega osebja nujno in z vso odločnostjo zahtevamo! Dolžnost novega ljubljanskega nadškofa je, da zavrne laž in da Rožmanu uradno in javno opravičilo in zadoščenje!

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

Zapuščina Vladimirja Kozina v Nadškofijskem arhivu Ljubljana.

Časopisni in tiskani viri

Ambrožič, Matjaž, *Spomini in Semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, Arhivsko društvo, Ljubljana 2010.

⁵⁵ Ludvik Ceglar (1917–1998), duhovnik ljubljanske škofije, ki je po drugi svetovni vojni deloval v Braziliji, je bil Kozinov letnik in je duhovniško posvečenje prejel 19. maja 1945 v Krki na Koroškem. Podelil mu ga je sarajevski nadškof mons. I. Šarić. Tri leta je ostal v Avstriji, leta 1948 je odšel v Čile in od tam leta 1956 v Brazilijo, zvezno državo Goiás. V letih 1972 do 1978 je bil župnik za Slovence v škofiji Sao Paulo. Znan je bil po številnih spisih o prikazovanju Matere Božje v Fatimi in po pripravi štirih knjig gradiva za življenjepis Božjega služabnika Antona Vovka. Prim. K. C., Ludvik Ceglar, duhovnik, v: *Družina*, št. 8, 22. februar 1998, str. 20.

- Ambrožič, Matjaž, »Ostani tukaj!« Posthumno pričevanje prelata dr. Ivana Merlaka, v: *Slovenski čas*, št. 60, april 2015, str. 4–7.
- Bonutti, Karl, *Med izbiro in zgodovino. Spomini goriškega Slovenca*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2015.
- Kambič, Mirko, *Doživetja sredi mojega stoletja*, Mohorjeva družba, Celje 2000.
- K. C., Ludovik Ceglar, duhovnik, v: *Družina*, št. 8, 22. februar 1998.
- Kozina, M., Molimo za svoje sovražnike, v: *Družina*, št. 13, 25. marec 2012, str. 14.
- Priests mark anniversaries, v: *The Catholic Voice* (glasilo škofije Oakland, CA) 23 (1985), št. 19, 27. maj 1985.
- S. V., Duhovnik Vladimir Kozina, v: *Družina*, št. 21, 25. maj 2014.
- Slovenec*, št. 127, 4. junij 1942.

Literatura

- Gatti, Danièle, *Dvoje sanj Marije Kozina. Vrnitev klaris v Slovenijo*, Samostan klaris, Nazarje 2015.
- Gregorič, Jože, Vital Vodušek, v: *Znamenje* 3 (1973) 307–311.
- Griesser-Pečar, Tamara – Dolinar France M., *Rožmanov proces*, Družina, Ljubljana 1996.
- Kolar, Bogdan, *Slovenian Priests and Priests of Slovenian Descent in the Catholic Communities of California*, Educational and Dramatic Club Slovenia, San Francisco 2004.
- Kolarič, Jakob, *Škof Rožman. Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa*, I–III, Družba sv. Mohorja, Celovec 1967–1977.
- Kozina, Vladimir, *Communism As I Know It*, Piedmont 1966.
- Kozina, Vladimir, *Slovenija v plamenih*, Založba Sij, Buenos Aires 1975.
- Kozina, Vladimir, *Slovenia, the Land of My Joy and My Sorrow*, Historical Commission of Tabor ZDSPB, Toronto 1980.
- Kozina, Vladimir, *Slovenija, dežela moje radosti in bolečine*, Zgodovinska komisija pri Zvezi društev slovenskih protikomunističnih borcev Tabor, Buenos Aires 1980.
- Letopis Cerkve na Slovenskem*, Nadškofijski ordinariat, Ljubljana 2000.
- Med sodbo sodišča in sodbo vesti. Dokumenti sodnega procesa proti škofu Gregoriju Rožmanu* (ur. F. M. Dolinar, T. Griesser-Pečar, B. Otrin), Družina, Ljubljana 2009.
- Palme mučeništva. Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki* (zbrali in uredili A. Pust, Z. Reven in B. Slapšak), Mohorjeva družba, Celje 1994.
- Pibernik, France, Iz literarne zapuščine Vitala Voduška, v: *Znamenje* 13 (1983) 209–213.
- Rožmanov simpozij v Rimu* (ur. E. Škulj), Mohorjeva družba, Celje 2001.

POVZETEK

Razprava predstavlja zavzemanje duhovnika Vladimira Kozine, da bi se v slovenskem zgodovinopisju uveljavila bolj pravična sodba o ravnanju ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana v času druge svetovne vojne. Posebej je Kozinova pozornost namenjena zavrnitvi stališča, da je bil škof Rožman preveč neodločen spomladi 1944, ko je bila na Slovenskem razglašena splošna mobilizacija s strani nemških okupacijskih oblasti in je zadela tudi bogoslovce v škofijskem semenišču v Ljubljani. Kozina je prepričan, da je škof Rožman storil največ, kar je lahko, vendar so se bogoslovci odločili drugače in so se pridružili

domobranskim enotam. Posledica take odločitve je bil umik na Koroško v začetku maja 1945, od koder so bili skupaj z drugimi domobranci vrnjeni partizanskim enotam in nato umorjeni v množičnih grobiščih v Sloveniji. Kozina je bil priča dogajanja v ljubljanskem semenišču, o vprašanju se je veliko pogovarjal s škofom Rožmanom v času skupnega bivanja v Avstriji in nato ob srečanjih v Združenih državah Amerike, enakega prepričanja so bili tudi duhovniki, med katerimi je zbiral pričevanja in nato pripravljaj spise, ki so izhajali med Slovenci po svetu.

KLJUČNE BESEDE: *Vladimir Kozina (1919–2014), škof Gregorij Rožman (1883–1959), škofija Ljubljana, Slovenija, druga svetovna vojna*

Summary

BISHOP DR GREGORIJ ROŽMAN AND PRIEST VLADIMIR KOZINA

The article presents the efforts of the priest Vladimir Kozina to assert in Slovenian historiography a fairer judgement of the conduct of the Ljubljana bishop Dr Gregorij Rožman during World War II. Kozina places special attention on refuting the position that Bishop Rožman was being too indecisive in the spring of 1944 when the German occupying authorities declared general mobilisation in Slovenia and which also applied to the seminarians in the diocesan seminary in Ljubljana. Kozina believes that Bishop Rožman did the best he could but his seminarians decided against his advice and joined units of the Slovenian Home Guard. The consequence of this decision was their retreat to Carinthia at the beginning of May 1945, from where they were together with other members of the Slovenian Home Guard returned to the Partisan units and later killed in mass graves in Slovenia. Kozina was a witness to the events in the Ljubljana seminary and discussed this issue extensively with Bishop Rožman during the time when they both lived in Austria as well as later during visits to the United States of America. Many other priests shared his opinion and from them he collected testimonials on the basis of which Kozina then wrote essays that were published among Slovenians all over the world.

KEYWORDS: *Vladimir Kozina (1919–2014), Bishop Gregorij Rožman (1883–1959), Diocese of Ljubljana, Slovenia, World War II*